таке: АГЕНС (*coalition of the willing*), ПАЦІЄНС (*axis of evil, evildoers, jihadists, terrorists*), ІНСТРУМЕНТ (*war on terror*). Слот компаративного фрейму АНТИТРОРИЗМ є (як) ХТОСЬ має заповнення: *Great Satan, Small Satan.*

Вважаємо доцільним ще раз звернути увагу на специфіку фреймової ситуації, що ілюструє взаємовідносини концептів ТЕРОРИЗМ, АНТИТЕРОРИЗМ. На нашу думку, ці концепти, що є, за своєю суттю, антагоністичними, слід вважати *діалектично-зрощеними*, тобто такими, що перебувають у нерозривному зв'язку, не можуть існувати один без одного, на відміну від таких пар, як „добро" – „зло", „кохання" – „ненависть" і т.д., що є концептами-опозитами. *Зрощений* характер концептів ТЕРОРИЗМ, АНТИТЕРОРИЗМ відбиває, по суті, філософський закон про єдність і боротьбу протилежностей.

Література

Горобець І.С. Мовні засоби відтворення концепту ЗЛОЧИНЕЦЬ у сучасній американській художній прозі та газетній публіцистиці: Дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04. – Донецьк, 2007. – 239 с. *Гусева П.Т.* Концепт как основная единица в теории межкультурной коммуникации // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків: Константа. – 2006. – № 741. Вип.50. – С. 18-20. *Кочерган М.П.* Загальне мовознавство: Підручник. – К.: Видавничий центр „Академія", 2003ю – 464 с. *Кусько К.Я.* Фреймові стратегії у різножанровому іноземномовному дискурсі // Мови, культури та переклад у контексті європейського співробітництва: Зб. Наукових праць. – Київ: КНУ, 2001. – С. 210-214. *Лихачев Д.С.* Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М.: Академия, 1997. – С. 280-287. *Наумова Н.Г.* Англомовний комерційний контракт: лінгвопрагматичний та лінгвокогнітивний аспекти: Дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04. – Запоріжжя, 2005. – 212 с. *Ніконова В.Г.* Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра: Монографія. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с. *Dijk T.A. van* On macrostructures, mental models, and other inventions: A brief personal history of the Kintsch-van Dijk theory // Discourse Comprehension: Essays in Honor of Walter kintsch. – L.: Hillsdale, 1995. – P. 383-410.

СЕРДЮК А.М.
(Бердянський держ. пед. ун-т)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ

Сучасне зарубіжне та вітчизняне мовознавство характеризується стрімким розвитком когнітивної лінгвістики. Цим зумовлена актуальність досліджень у галузі когітології, зокрема, у вивченні теоретичних засад опису ключових понять цього розділу мовознавства, серед яких концепт є одним із головних.

На сьогодні спостерігається інтенсивний розвиток різноманітних підходів до вивчення концептосфери мови. Варто відзначити, що досить чітко вже визначено предмет і завдання когнітивної лінгвістики, розроблено певні методики концептуального аналізу та класифікації концептів, зроблено опис досить великої кількості концептів. Все ж, не зважаючи на всі досягнення лінгвокогітології, результати наукових досліджень різних теоретико-лінгвістичних шкіл характеризуються певними протиріччями.

Враховуючи ситуацію, що склалася, ми поставили собі за мету дослідити у нашій розвідці різноманітні підходи та напрямки у вивченні концепту та способів концептуального аналізу.

Так, О.Ю. Балашовою виокремлюються два підходи у вивченні концепту: 1) лінгвокогнітивний (О.С.Кубрякова, З.Д.Попова, І.А.Стернін, В.М.Телія та ін.); 2)

лінгвокультурний (Ю.С. Степанов, В.І. Карасик, В.А. Маслова, М.Ф.Алефіренко та ін.) [Балашова 2004, с.6] .

Іншу класифікацію розроблено В.А.Масловою, яка виокремлює три підходи до розуміння концепту [Маслова 2005, с.31]. Представники першого підходу (Ю.С.Степанов, В.М. Телія), на думку В.А.Маслової, головну увагу приділяють культурологічному аспекту; другий підхід (Н.Д.Арутюнова, Т.В.Булигіна, О.Д.Шмельов, А.Ф.Алефіренко) В.А.Маслова визначає як семантичний, оскільки ці мовознавці вважають семантику мовного знака єдиним засобом формування змісту концепту; третій підхід є когнітивним, а його прибічники (Д.С.Ліхачов, О.С.Кубрякова) трактують концепт як посередник між словами та дійсністю [Маслова 2005, 32] .

С.В.Кузлякін у своїх дослідженнях пропонує розмежувати п’ять напрямів у лінгвокогітології:1) психологічний (Д.С.Ліхачов); 2) логічний (Н.Д.Арутюнова); 3) філософський (В.В.Колесов); 4) культурологічний (Ю.С. Степанов); 5) інтегративний (С.Х.Ляпін, Г.Г.Слишкін) [Кузлякин 2005, с.136 – 141].

Найбільш детальну класифікацію у дослідженні концептів як ключового поняття когнітивної лінгвістики зробив А.В.Костін, який розмежовує вісім підходів: 1) ментально-діяльносний (С.А.Аскольдов); 2) індивідуально-мовленнєвий (Д.С.Ліхачов); 3) семантичний (М.Ф.Алефіренко, А.Вежбицька, В.В.Колесов); 4) культурологічний (Ю.С.Степанов, В.І.Карасик); 5) логічний (Н.Д.Арутюнова, Т.В.Булигіна, А.Д.Шмельов); 6) когнітивний (О.С.Кубрякова, З.Д.Попова, І.А.Стернін, С.Х.Ляпін); 7) лінгвокультурологічний (В.М.Телія, С. Г.Воркачов) [Костин 2002, с.6].

Серед останніх досягнень найбільш оптимальною є, на нашу думку, класифікація, розроблена З.Д.Поповою та І.А.Стерніним. Ці вчені вважають, що виокремлювати як окремий підхід можна вже ті напрями, які мають чітко зформовані власні методичні принципи, що ґрунтуються на спільному теоретичному уявленні про концепт як одиниці свідомості [Попова, Стернин 2007].

Спираючись на такі теоретичні засади, ці вчені пропонують визначати наступні напрями: 1) культурологічний – дослідження концептів як елементів культури з опорою на дані різних наук (Ю.С.Степанов); 2) лінгвокультурологічний – дослідження названих мовними одиницями концептів як елементів національної лінгвокультури у їхньому зв’язку із національними цінностями та національними особливостями цієї культури (В.І.Карасик, С.Г.Воркачов, Г.Г.Слишкін); 3) логічний – аналіз концептів логічними методами поза прямою залежністю від їхньої мовної форми (Н.Д.Арутюнова); 4) семантико-когнітивний – дослідження лексичної та граматичної семантики мови як засобу доступу до змісту концепту (О.С.Кубрякова, З.Д.Попова, І.А. Стернін); 5) філософсько-семіотичний – дослідження когнітивних основ знаковості (А.В.Кравченко) [Попова, Стернин 2007, с.16 – 17].

Навіть короткий огляд цих класифікацій дає уявлення про певні протиріччя або навіть розбіжності, що існують у сучасній когітології. Спостерігається тенденція, коли праці одних і тих же лінгвістів класифікують за різними напрямками. Це пояснюється досить умовними критеріями їх розмежування, причиною чого є різноманітні тлумачення самого терміну *концепт*.

На думку А.Вежбицької, концепт є „об’єкт із світу „Ідеальне”, який має ім’я та відображає певні культурно-обумовлені уявлення людини про світ „Дійсність”” [Цит. за: Фрумкина 1995, с.90].

М.В.Нікітіним концепт трактується як „думка про щось загальне або одиничне, поняття або уявлення” [Никитин 1988, с.165].

С.Г.Воркачов, вважає, що концепт є „культурно забарвлений вербалізований *смисл,* представлений у плані вираження цілим рядом своїх мовних реалізацій, що

утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму" [Воркачев 2001, с.48]. Поділяють цю думку також Ф.Бацевич, В.Зусман та ін., стверджуючи, що цей вербалізований смисл породжується різними факторами: соціальними, природними, психічною організацією мовної особистості тощо [Бацевич 2004, с. 246 – 353], [Зусман 2003, с.3 – 29].

Концепт, безумовно, має ментальний характер, на що вказує Ю.С.Степанов. За його твердженням, концепт є „згустком культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини" [Степанов 2001, с.43]. При цьому Ю.С. Степановим підкреслюється роль концепту як посередника, завдяки якому пересічний мовець „входить у культуру, а у деяких випадках і впливає на неї " [Степанов 2001, с.43].

О.Л. Чернейко також підкреслює, що концепт не обмежується лише поняттям, а „охоплює увесь зміст слова – і денотативний, і конотативний, який відображає уявлення носіїв даної культури про характер явища, яке стоїть за словом" [Чернейко 1995, с.75].

В.Л. Іващенко пише, що концепт – це „одиниця пізнання, що акумулює в собі весь спектр психічного відображення дійсності та самого себе: від сенсомоторики (елементарних форм пізнання) до відображення на вищих рівнях людської свідомості – мовно-мисленнєвому, або словесно-логічному" [Іващенко 2008, с.41].

Все ж, не зважаючи на різноманітність тлумачень концепту, В.І.Карасик та Г.Г.Слишкін чітко виокремлюють параметри відношень концепту із мовою, культурою та свідомістю мовця; свідомість – місце перебування концепту; концепт – ментальна проекція елементів культури; мова й мовлення – сфери, у яких опредметнюється концепт [Карасик, Слышкин 2001, с.76].

Таким чином, у всіх обстежених нами дефініціях підкреслено суб'єктивний характер концепту. Як наслідок, однією із головних характеристик лінгвокультурного концепту є його аксіологічний потенціал. Як правило, оцінний характер концепту виражається способами його вербалізації, адже, насамперед, саме через мовне оточення експлікується цінність того чи іншого феномену культури, і, на думку В.І.Карасика та Г. Г.Слишкіна, тільки за умови оцінки цього феномену він може формувати у даній культурі концепт [Карасик, Слышкин 2001, с.77].

Формування концепту відбувається засобами різнорівневих мовних одиниць – від словотворчого ярусу, лексичного (включаючи фразеологію) до синтаксичного і текстового, адже специфіка концептосфери визначається не лише ментальними чинниками, а, насамперед, характером та структурою певної мови.

Крім національної мови, важливими факторами формування концептосфери є інші здобутки культури, яка, з т.з. Д.С.Ліхачова, „допомагає зрозуміти, чому мова є не просто засобом спілкування, а певним концептом культури" [Лихачев 1997, с.282, с.287].

Цієї думки дотримується і В.А.Маслова, яка підкреслює, що у тому випадку, коли об'єктом аналізу є культурний концепт, „то він повинен бути багаторазово повторений та проінтерпретований у живопису, музиці, скульптурі і т.д." [Маслова 2005, с.46].

В. Старко розробив власний метод концептуального аналізу (далі – КА), застосований на матеріалі слов'янських та германських мов [Старко 2008, с.105 –109]. Процедура аналізу виокремлюється ним як один із компонентів дослідження концепту. Теоретичні основи, об'єкт дослідження, мовний матеріал та мету аналізу дослідник пропонує визначити перед процедурою КА. Сама ж процедура аналізу передбачає застосування зіставного методу, контекстного аналізу словникових дефініцій. Основним же методом „проникнення до концептуального рівня" В.Старко, слідом за А.Вежбицькою, вважає метод тренованої інтроспекції [Старко 2008, с.107].

У здійсненні процедури ним виокремлюються п’ять етапів: 1) „встановлення тих меж фрагмента реальності, що їх задає мовне вираження концепту”; 2) „окреслення кола вербалізаторів концепту”; 3) „аналіз семантики відібраних одиниць з метою відшукати концептуальні ознаки”; 4) корекція ознак, виведених з різних вербалізаторів, з метою узгодження їх між собою, або „групування вербалізаторів за спільними ознаками”; 5) „впорядкування даних аналізу”, або „зважування ознак”; 6) „зіставлення результатів розгляду відповідних концептів у різних мовах” [Старко 2008, с.107 – 109].

Сама ж А.Вежбицька пише, що для проведення КА необхідно, використовуючи цей метод, аналізувати лише ті мови, якими вчений досконало володіє, та застосовувати культурно-антропологічні дані про концепти .

В.В.Левицький досить критично ставиться до терміна „інтроспекція”, називаючи його евфемізмом, який лиш замінює термін „інтуїція”. На його думку, „неможливо оцінити й ступінь вірогідності результатів, отриманих за допомогою „натренованої інтроспекції”, оскільки „ступінь „натренованої інтроспекції” не піддається якомусь розумному визначенню та виміру” [Левицкий 2006, с.144 – 145]. Якщо вважати, що концепт містить у собі абсолютно всю інформацію про певне поняття, яка є у свідомості носіїв мови, то цілком можна погодитися із концепцією В.В.Левицького. Адже сутність КА, за А.Вежбицькою, полягає у вивченні лише вербалізованих відомостей, що входять до структури концепту.

Враховуючи такі властивості концепту, як семантична місткість, В.О.Сулімов вважає важливою характеристикою концепту його асоціативність [Сулимов 2006, с.42]. Його підтримують й В.І. Карасик та І.А.Стернін, які стверджують, що „концептуальний аналіз був би неповним без даних асоціативних словників та асоціативних експериментів, оскільки концепт тісно пов’язаний із асоціативним полем слова” [Карасик, Стернин 2007, с.359].

Солідарна із такою точкою зору і В.А.Маслова, яка підкреслює надзвичайну важливість асоціативного поля для концепту і вважає, що „виявлення асоціативних комплексів є основним завданням опису концептів” [Маслова 2005, с.44].

За Ю.С. Степановим, концептуальний аналіз мовних явищ повинен містити у собі етноспецифічні, соціально-групові та індивідуальні характеристики мови суб’єкта [Степанов 2001, с.74 – 75].

Торкаючись питання ментальної природи концепту, В.Л. Іващенко наголошує на необхідності розмежувань таких понять як „семантика ментальності” та „семантика менталітету”. Він визначає семантику менталітету як зумовлену психічними, інтелектуальними, конкретно-історичними, суспільними, етнокультурними, ідеополітичними, економічними, природно-кліматичними чинниками та самоідентифікацією семантики ментальності [Іващенко 2008, с.42].

Семантика ментальності базується на активізованих ментальних образах, серед яких виокремлюються й емоційні. Як стверджує В.Л.Іващенко, на її фоні вирізняється „ментальний згусток” – концепт [Іващенко 2008, с.41].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку когнітивного мовознавства встановлено загальні постулати, а саме: визнання невербального характеру концептів та концептосфери мови; лише частина концептосфери отримує вербалізоване семіотичне вираження; концепт не може бути вираженим лише одним мовним знаком, він може позначатися декількома знаками, як мовними, так і немовними; неможливим є повне вираження концепту через його постійний розвиток у мозку мовця та суспільства, членом якого він є.

Перспективою подальших розвідок вважаються наступні напрями: вивчення та когнітивна інтерпретація нових семантичних полів мови; встановлення ознак концептів, які виражаються мовними знаками; виявлення національної специфіки

концептів та концептосфер різносистемних мов для подальшої міжкультурної комунікації.

Література

Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – М.: Гнозис, 2007. – 512 с. *Балашова Е.Ю.* Концепты любовь и ненависть в русском и американском языковых сознаниях. Автореф. дис… канд.филол.наук. – Саратов, 2004. – 21 с. *Бацевич Ф.* Смисл: сутність і сфери вияву у мові // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Філологія. – 2004. – Вип. 34. – Ч 1. – С. 246 – 353. *Воркачев С.Г.* Концепт счастья: понятийный и образный компоненты // Известия РАН. Серия литературы и языка, 2001. – Т. 60. – № 6. – С. 47 – 58. *Зусман В.Г.* Концепт в системе гуманитарного знания // Вопросы литературы. – 2003. – № 2. – С. 3 – 29. *Іващенко В.Л.* Семантика ментальності концепту // Мовознавство. – 2008. – № 1. – С. 32 – 43. *Карасик В.И., Слышкин Г.Г.* Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. научн. тр. / Под ред. И.А. Стернина. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 75 – 80. *Костин А.В.* Способы концептуализации обиходно-бытовых понятий в разножанровых произведениях В.И.Даля (на материале концепта «вода»). Автореф. дис…канд. филол. наук. – Иваново, 2002. – 20 с. *Кузлякин С.В.* Проблема создания концептуальной модели в лингвистических исследованиях / Русистика и современность. – Т.1. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация. – СПб, 2005. – С. 136 – 141. *Левицкий В.В.* Семасиология. – Винница: Нова книга, 2006. – 512 с. *Лихачев Д.С.* Концептосфера русского языка // Русская словесность: от теории словесности к структуре текста. – М.: Наука, 1997. – С. 280 – 288. *Маслова В.А.* Когнитивная лингвистика. – Мн.: ТетраСистемс, 2005. – 256 с. *Никитин М.В.* Основы лингвистической теории значения. – М.: Высшая школа, 1988. – 166 с. *Попова З.Д., Стернин И.А.* Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с. *Старко В.Ф.* Про один метод концептуального аналізу // Наукові записки. Серія: філологічні науки. – Випуск 75 (4). Кіровоград, 2008. – С. 105 – 109. *Степанов Ю.С.* Константы: Словарь русской культуры. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с. *Сулимов В.А.* Когнитивное описание языка и его культурологическая интерпретация: когнитивные трансформации // Филологические науки. – № 1. – 2006. – С. 40 – 47. *Фрумкина Р.М.* Есть ли у современной лингвистики своя эпистемология? // Язык и наука конца 20 века. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. – С. 90. *Чернейко О.Л.* Гештальтная структура абстрактного имени // Филологические науки. – 1995. – № 4. – С. 73 – 83.

СКІДАН О.Г.
(*Севастопольський нац. тех. ун-т*)

РЕКОНСТРУКЦІЯ ІНВАРІАНТНОЇ МОДЕЛІ КОНЦЕПТУ ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Незважаючи на універсальну цінність для всіх культур, концепт ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ дотепер не був предметом окремого дослідження. Він належить до розряду концептів, які, за визначенням Ю.С. Степанова, “вирують над словами”, тобто частіше виражаються у словах не експліцитно, а асоціативно. Це, так званий, концепт-ідея [Воркачев 2007, с. 52-54], який існує у голові людини у вигляді “лінгвокультурної ідеї”, зміст якої не розкривається лише однією дефініцією, а потребує сукупності різнобічних визначень [Приходько 2008, с. 207-208]. Докладний аналіз таких концептів є **актуальним** і стає можливим завдяки методикам, розробленим в рамках когнітивної лінгвістики.

Метою роботи є виявлення складників інваріантної моделі концепту ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ, що пов’язані зі збереженням узагальненої інформації, тобто складають його “згорнутий формат” [Луньова 2006, с. 80], наявний у картині світу, типової для англомовної спільноти.